

ÖZELLEŞTİRME NE GETİRİYOR? NE GÖTÜRÜYOR?

Elektrik bölgeleri dağıtıldı

Oğuz TÜRKYILMAZ

MMO Enerji Çalışma Grubu Başkanı
oguz.turkylmaz@mno.org.tr

Ülkemizde, 24 Ocak ekonomi kararlarıyla başlayan, 12 Eylül askeri rejiminde yoğunlaşan ve halen de devam et-

mekte olan "ekonomiyi serbestleştirme" şeklinde adlandırılan neo-liberal politikalar uyarınca eğitim, sağlık, enerji, ulaşım gibi temel kamusal hizmetler yerli ve yabancı sermayeye açılarak ticarileştirilmiştir.

Halen sekiz yıldır iş başında olan iktidar da, bu çerçevede uyarınca elektrik dağıtım ve üretim tesislerinin satılması yönünde adımlar atmıştır. Son dönemde, özellikle elektrik dağıtım alanında yapılan özelleştirmeler, hem mevcut iktidarcı, hem de yerli ve yabancı büyük sermaye gruplarınca hararetle alkışlanırsa da, ortada açıklanmayan ve tartışılmayan bazı gerçekler vardır:

Alacaklar da şirketlere devrediliyor

1- Elektrik dağıtım şirketlerini devralan özel şirketlere, kamu şirketlerinin envanteri ve tahsil mümkün alacakları da devredilmektedir.

2- Özelleştirilecek dağıtım şirketinin ciro büyüklüğü ve alacaklarına karşın düşük teklif bedeliyle ihale sonuçlandırılması, kamu yararına aykırılık oluşturmaktadır.

3- Dağıtım şirketlerini devralacak özel şirketlerin yapıp yapmayacağı belli olmayan yatırımlar, daha şimdiden tarifelere yansıtılarak ekstra kazanç ve kâr garantisi sağlanmaktadır.

4- Yatırımların nasıl denetleneceğine ilişkin bir düzenleme bulunmadığı dikkate alındığında, yatırımların hiç ya da gereği gibi yapılmaması durumunda bile, önceden belirlenmiş tarifeler yo-

luyla yapılmayan yatırımın bedeli vatandaştan tahsil edilecektir.

5- Türkiye Elektrik Dağıtım AŞ'ye (TEDAŞ) ait dağıtım şebekelerinin işletme hakkı, hisseleri satılacak olan bölge şirketlerine önemli bir bedel karşılığında devredilmiş ve bu bedel EPDK tarafından onaylanan tarifelere eklenmiştir. Özelleştirmelerin gerçek-

7- EPDK tarafından onaylanan geçiş dönemi gelir tavanlarına, Enerji Piyasası Endeksi bazında enflasyon düzeltmesi de yapılacaktır. Özelleştirmelerin yol açtığı elektrik fiyat artışlarının (yalnızca 2007 genel seçimleri sonrası elektriğe yüzde 72.3 oranında zam yapılmıştır) neden olacağı diğer mal

sıtmaları kurala bağlanmaktadır. Ancak dağıtım şirketlerinin öngörülen daha ucuza elektrik elde ettikleri zaman sağlayacakları fazladan kârı, tarifeleri düşürmek yoluyla tüketicilerle paylaşmaları söz konusu değildir.

10- Dağıtım şebekesine ilk bağlantı kuruluşu ücreti, kesinti veya yeniden bağlanma gerektiğinde alınan kesme/bağlama bedeli gibi gelirler, tarifelerle elde edilecek gelirlerin dışında, şirketler için ayrı bir kâr unsuru oluşturmaktadır.

11- Ayrıca, işletme hakkı devir (İHD) bedelinin ödenebilmesi için bu yılın sonundan itibaren, halen yüzde 2.33 oranındaki kâr marjının artırılması için EPDK'nın firmalar tarafından zorlanacağı açıktır. Lisans ihaleleri sonrasında sattıkları doğalgazın fiyatı üzerine ekleyecekleri "Birim Hizmet ve Amortisman Bedeli" 8 yıl boyunca sabit olan kentsel doğalgaz dağıtım şirketlerinin, bu sürenin kısaltılması ve bedellerin artırılması için EPDK nezdinde sürdür-

dükleri girişimlere ilişkin haberler basında yer almaktadır. Benzer şekilde, özelleşen elektrik dağıtım şirketleri de siyasi iktidar ve EPDK'yi etkilemeye ve yönlendirmeye çalışacaklardır.

ve hizmetlerdeki fiyat artışlarının enflasyon üzerindeki dolaylı etkisi, yine şirketler lehine bir gelir kalemine dönüşecektir. Bu husus, kamu ve toplum yararına aykırılığın bir başka örneğidir.

8- Elektrik kayıp-kaçak oranlarında öngörülen ve onaylanan hedeflerden daha fazla düşüş sağlanması durumunda, şirketlere tarife sisteminde yer almayan, garanti edilen gelir tavanının üzerinde bir kâr elde etme olanağı sağlanmaktadır.

9- Dağıtım şirketlerinin, elektrik üreticisi firmaların yapacağı zamları doğrudan dağıtım ve perakende satış fiyatları aracılığıyla tüketicilere yan-

leştirilebilmesi için yapılan işlemler de, gelecekteki elektrik tarifelerine yansıtılarak fiyat artışlarına yol açılacaktır.

Tüketilmeyen enerji üzerinden gelir garantisi

6- Dağıtım şirketlerini alacak şirketler lehine belirlenen "gelir tavanı" uygulaması; tüketicilerin şirketin gelir tavanını garanti edecek miktarda elektrik tüketmemesi halinde, bir sonraki yıl tüketmediği enerji üzerinden, özelleştirmeyle şirkete garanti edilen gelir tavanını ödemesini sağlayacaktır. Bu durum, ücretli, dar gelirli ve yoksul halk için sürekli zam ve sömürü anlamına gelmekte; kamu ve toplum yararı ile Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.

Elektrik fiyatlarının düşeceği iddiasıyla dağıtımın özelleştirilmesi, bu alanda tekelleşmeyi de beraberinde getirebilir. Dağıtım şirketlerinin özelleştirilme koşulları kamu yararını içermediği gibi alan firmalara fazladan karlar da sağlıyor.

12- Anayasa Mahkemesi'nin birçok kararında, elektrik üretimi, iletimi, dağıtımını gibi stratejik öneme sahip kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinde yabancılara yönelik kimi önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmasına karşın mevcut ihale ilan ve işlemlerinde bu konuda önleyici kurallara yer verilmemiştir. İhale ilanlarında yabancılara ilgili sınırlama getirilmemesi ve her bir dağıtım bölgesinin ayrı ayrı kontrolüne yönelik kurallara yer verilmemiş olması, Anayasa'ya ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 14. Maddesi'nin 3 Fıkrası'na aykırılık oluşturmaktadır.

Tekelleşmenin önu açık

13- 4628 sayılı Kanun'un ihale işlemlerinde uygulanacak kimi hükümleri, kanımızca Anayasa'ya aykırılık taşımaktadır. Kanunun 3. Maddesi'nin (c) bendinin (3) numaralı alt bendinin ikinci ve üçüncü paragraflarında, 5398 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucunda, tekel konumunda bulunan dağıtım şirketlerine, üretim şirketi kurma ve bu şirketten aldığı elektrik miktarı konularında getirilen sınırlama

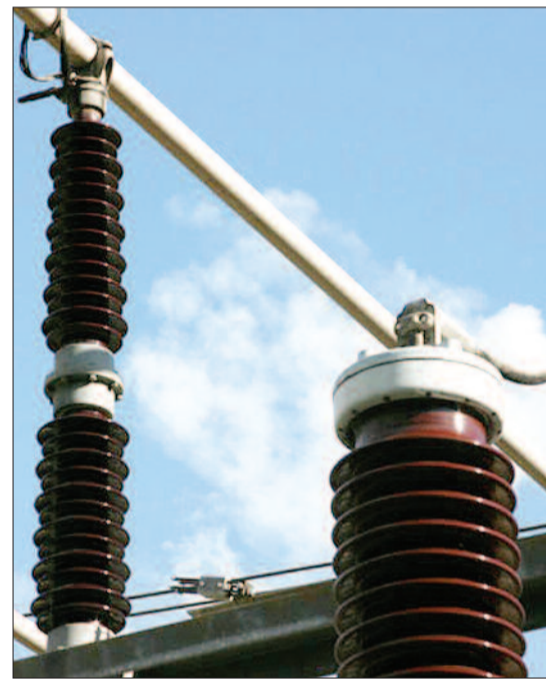
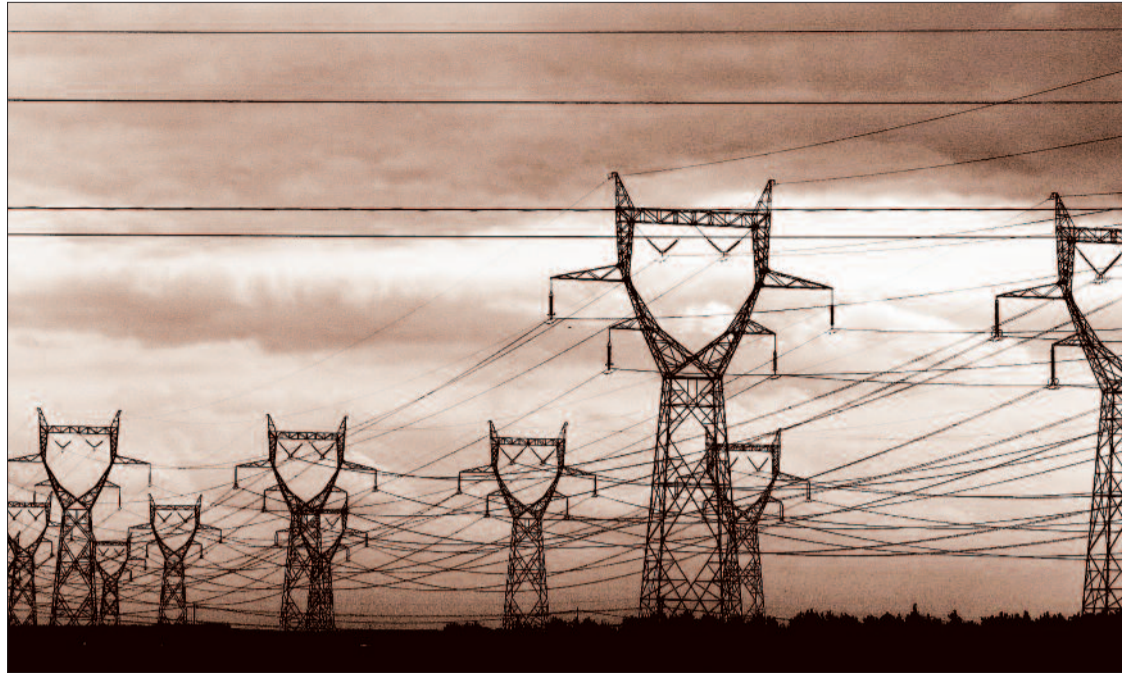

ortadan kaldırılarak; dikey bütünleşme yoluyla tekelleşmeye yol açılmıştır. Bu tekelleşme süreci sonucu dağıtım şirketlerini ellerinde bulunduran, aynı zamanda toptan satış şirketlerini de kontrol eden tekellerin, serbest elektrik üreticilerine kendi alım şartlarını dayatmaları ve ürettikleri elektriği satacak pazar bulamayan küçük ve orta boy üretim şirketlerinin de tekellerin eline geçmesi söz konusu olabilecektir.

14- Diğer yandan bir dağıtım bölgesine ait lisansı elinde bulunduran tüzel kişinin ihaleler ya da daha sonra hisse devirleriyle başka dağıtım bölgelerinin lisansını alabilmesi olanağı üzerinden yatay bütünleşme yoluyla tekelleşmeye açıklık sağlanmaktadır. Bu düzenleme; devlete tekelleşme ve kartelleşmeyi önleme görevi veren Anayasa'nın 167. Maddesi'ne aykırıdır. Büyük uluslararası enerji şirketlerinin birden fazla ülkenin enerji üretim ve dağıtım hizmetlerini bünyelerinde topladığı; bu şirketlerin ülkemiz dağıtım özelleştirmelerine ilgi duyduğu, sermaye çevrelerinin grift ilişkisi, yapı ve ortaklıklarla yabancı sermaye gruplarına açıldığı bilinen bir gerçektir.

15- Ayrıca serbestleşme sonucu "rekabet ortamının tesisi" amacıyla üretim, iletim, toptan satış, dağıtım ve perakende satış olarak beş parçaya bölünen elektrik hizmetlerinden perakende satış hizmetlerinin, lisans alınması koşuluyla dağıtım şirketlerine üstlenebileceğine yönelik düzenleme ile dikey entegrasyon bir diğer unsur ile tamamlanmaktadır. Bu yapının Anayasa'nın 172. Maddesi ile de uygunluğu bulunmamaktadır.

16- Diğer yandan Çoruh, Vangözü, Fırat, Trakya dağıtım bölgelerini devralması söz konusu olan şirketin ortakları, başka bir grup şirketiyle, bu bölgelerdeki bazı illerde doğalgaz dağıtım lisansına da sahiptir. Bu grubun ana ortaklarından birinin; Boğaziçi ve Gediz elektrik dağıtım bölgelerine en yüksek teklifi veren grubun ortağı olmasının yanı sıra Başkent Doğal Gaz Dağıtım AŞ için de en yüksek teklifi veren grubun ortağı da olması, elektrik dağıtım alanında tekelleşmenin doğalgaz dağıtım

ıyla da tahkim edildiğini/edilebileceğini göstermektedir.

17- 5496 sayılı Kanun'un 2. Maddesi ile 4628 sayılı Kanun'un 2. Maddesi'nin 3. Fıkrası'nda yapılan değişiklik sonucu,

borsada işlem gören şirketlere ait hisselerin kimin elinde olduğu bilinemeyecek; bu hisseler piyasada faaliyet gösteren şirket ve gruplarca toplanarak tekelleşmeye yol açılacak; yabancılara sektörü kontrol olanağı doğabilecektir. Nite-

kim bu düzenlemenin temel amacının yabancılara ihalelere katılabilmelerini sağlamak olduğu ifade edilmekte; böylece ülkemiz elektrik piyasasının tamamıyla yabancı özel tekellerin eline geçmesi ihtimali belirmektedir. Başkent ve Sakarya elektrik dağıtım şirketlerindeki yabancı ortaklar, bu eğilimin diğer dağıtım şirketleri için de pekala olabileceğini göstermektedir.

18- 2 Nisan 2004 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararı, TEDAŞ'ın özelleştirme kapsam ve programına alınmasını içermekte; elektrik dağıtım şirketlerinin her birinin özelleştirme kapsam ve programına alınmasına ilişkin herhangi bir ÖYK kararı bulunmamaktadır. Bu nedenle bölgesel dağıtım şirketlerinin özelleştirme işlemi, 4046 sayılı Yasa'ya açıkça aykırılık oluşturmaktadır.

Dağıtım şirketlerinin ihale şartnamelerinin devir ve teslimle ilgili 20. Maddesi'nde ihale kurallarına aykırı düzenleme yapılmıştır. Gerek 4046 sayılı Kanun'un ihale usulüyle ilgili düzenlemelerinde, gerekse "Özelleştirme Uygulamalarında Değer Tespiti ve İhale Yönetmeliği"nde, ihale komisyonunun ihale sonucuna ilişkin nihai kararından sonra, ihale üzerinde kalan tek-

lif sahibinin hisse yapısında değişiklik yapılabileceğine dair bir hüküm yoktur. Ancak Meram Elektrik Dağıtım A.Ş. özelleştirme ihalesinde birinci teklif sahibi ile üçüncü teklif sahibinin birleşmesi sonucu ihalenin hukuka ve kamu yararına aykırılığı oluşmuştur.

19- Devir ihalelerine ait bilgilerin kamuoyundan saklanması, ihale şartnameleri için yüksek bedeller tespit edilerek teklif verecek şirketler dışındaki ilgili kurum ve kuruluşların erişiminden kaçırılması, 4046 sayılı Kanun'un "özelleştirme işlemlerinin değer saptaması da dahil aleniyet içinde yürütülmesi" ilkesinin ihlalidir.

Özelleştirmeler herkesi etkileyecek

Sonuç olarak özelleştirmeler sonucu "fiyatların düşeceği" yalandır; toplumda boş hayal yaratmaya yönelik bir demagojiden öte bir anlam taşımamaktadır. Gerçekte ise dağıtım şirketlerini satın alan gruplar satın alma bedellerini ödeyebilmek, yeni yatırım ve işletme giderlerini karşılayabilmek için tarifelerde değişiklik talebinde bulunacaklar; elektrik kullanım fiyatları sürekli artacak, dağıtım bölgelerindeki kamu tekeli özel tekel devredilecek ve elektrik dağıtımını da yabancı sermaye egemenliğine geçebilecektir.

Enerji sektöründeki stratejik yanlış politika ve uygulamalardaki sorumluluk, bugüne değin elektrik dağıtım şebekelerindeki kayıp ve kaçakları azaltacak yatırımları yapmayan, serbestleştirme görüntüsüyle kamu tekeli yerine özel tekelleri ikame etmeye çalışan siyasi iktidar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, ÖYK, ÖİB ve EPDK'da ve bir grup özelleştirme yanlısı bürokrattadır.

İktidar ve ÖİB yetkilileri dağıtım özelleştirmelerini, termik ve hidrolik santral özelleştirmelerinin takip edeceğini söylemektedir. Büyük termik ve hidrolik santraller, buldukları bölge için çok önemli ekonomik varlıklardır. Bir santral, yalnızca o santralde çalışanlar için değil, o bölgede yaşayan ve santralde çalışanlara yönelik hizmet ve ürün üreten esnaf, tüccar, sanayici, küçük üretici, nakliyecisi, eğitim, sağlık, yerel yönetim emekçileri vb. tüm kesimler için yaşamlarının çok önemli bir bileşenidir. Özelleştirme sonucu bir termik santralin çalışanlarının büyük bir bölümünün işine son verilmesi, santralin kapatılması, yerli kömürden ithal kömüre dönüşmesi, santralin yerinin değiştirilmesi türünden gelişmeler yalnızca o santralde çalışanların değil, bütün bir bölge halkının yaşamını çok olumsuz yönde etkileyecektir.

Ne yazık ki ülkemizde yukarıda sıraladığımız eleştirilerin yapılması, iktidar ve yandaş rant çevrelerince yürütülen "psikolojik hareket" kapsamında önlenmekte, bu haklı kaygıları dile getirmek dahi aykırı fikirler olarak yaftalanarak yok sayılmaktadır. Daha da ileri gidilerek odaların açtığı davalara yönelik olarak "oda terörü" gibi ifadelerle kişi ve kurumların enerji politikaları karşısında kendi fikirlerini açıklamaları dahi engellenmeye çalışılmaktadır. Bu anlayışın sonucunda uygulanan politikaların sorgulanması ve kamu yararına politikaların gündeme getirilmesi dahi mümkün olamamaktadır. Dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesine karşı yürütülen ancak yeterince etkin olmayan mücadeleden gerekli dersler çıkararak, elektrik üretim santrallerinin özelleştirilmesine karşı, yaygın, geniş katılımlı ve etkin çalışmaların yapılmasını görevi, emekten yana tüm kişi ve kuruluşların sorumluluğundadır. ■

